

BREVIS IN LONGO

Ισίδωρος Ζουργός,
Περί της εαυτού ψυχής,
Μυθιστόρημα, Πατάκη,
Αθήνα 2021, 752 σελ.

Στα χρόνια των Κομνηνών

Από τον ΒΑΓΓΕΛΗ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ένα ιστορικό μυθιστόρημα για τη δυναστεία των Κομνηνών: για τον περίπλοκο κόσμο της λογοσύνης, για τις πραξικοπηματικές απόπειρες κατά της αυτοκρατορικής εξουσίας, για τους ακρωτηριασμούς και τις τυφλώσεις των αντιφρονούντων, καθώς και για τις ενδοστρατιωτικές συγκρούσεις. Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών τόσο στην καθημερινότητα όσο και στην υψηλή περιωπή του.

Στα πρώτα ιστορικά μυθιστορήματά του, ο Ισίδωρος Ζουργός θα δυσκολευτεί κατ' επανάληψη να ξεπεράσει τα γλωσσικά του προβλήματα: τον ποιητικισμό με τον οποίο φλερτάρει έντονα *Στη σκιά της πεταλούδας* (2005), μιλώντας για τη Βόρεια Ελλάδα και τη Θεσσαλονίκη του 20ού αιώνα, αλλά και το ψευδοδημιώδες ιδίωμα το οποίο ταλαιπωρεί την *Αηδονόπινα* (2008), όπου και η εμπλοκή ενός αμερικανού φιλέλληνα στον Αγώνα του 1821 (από τη Μακεδονία μέχρι το Μεσολόγγι). Ο συγγραφέας μοιάζει να αλλάζει ριζικά ρότα με τις *Σκηνές από τον βίο του Μαρτίου Αλμοσίνου* (2014), που αποτελεί μιαν αχανή περιπλάνηση στην Ευρώπη του 17ου αιώνα, αρχής γενομένης από την Ελβετία, την Πάδοβα και τη Βενετία και φτάνοντας μέχρι τη Ζάκυνθο, τη Θεσσαλονίκη, την Κωνσταντινούπολη, τη Ρουμανία, τη Μολδαβία και την Κριμαία.

Πρωταγωνιστής στο επόμενο ιστορικό μυθιστόρημα του Ζουργού, όπου επίσης έχουν λυθεί τα ζητήματά με τη γλώσσα, το *Λίγες και μία νύχτες* (2017), είναι ο Λεωντής Ζεύγος ή Ευγένιος Ζιρντό, γέννημα-θρέμμα της Θεσσαλονίκης και άνθρωπος που θα λατρεύσει από τα νιάτα μέχρι και τα βαθιά γηρατειά του το χρέμμα, με τη διαφορά πως θα υπερασπιστεί μέχρι κεραίας τον έρωτά του. Οι περιπέτειες εκκινούν από την Εκστρατεία της Κριμαίας και τη μεσοπολεμική Γαλλία και φτάνουν μέχρι τη Θεσσαλονίκη του εξανδραποδισμού των Εβραίων, για να αγγίξουν και τη μεταπολεμική Ελλάδα στη ανάπτυξη και της ανοικοδόμησης.

Με το *Περί της εαυτού ψυχής*, ο Ζουργός στρέφει το ενδιαφέρον του στο Βυζάντιο, κατά βάση αγνοημένο από τους σύγχρονους, αλλά και τους παλαιότερους Έλληνες μυθιστοριογράφους, με την τιμητική εξαίρεση του Νίκου Μπακόλα στη *Μεγάλη πλατεία* (1987) και της Μάρως Δούκα στο *Ένας σκίτσος από πορφύρα* (1995). Ο Μπακόλας επιστρέφει σε μιαν από τις αναδρομές του βιβλίου του στην επανάσταση των Ζηλωτών

Βιβλιοθήκη του Βατικανού

Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός, αυτοκράτορας του Βυζαντίου το διάστημα 1081-1118 και ουσιαστικός θεμελιωτής της δυναστείας των Κομνηνών. Μικρογραφία από ελληνικό χειρόγραφο που ανήκει στη βιβλιοθήκη του Βατικανού.

της Θεσσαλονίκης κατά τον 14ο αιώνα και φέρνει αίφνης σε ανοιχτή επικοινωνία το μυθιστόρημα πόλης με το μυθιστόρημα μέσας στο μυθιστόρημα. Η Δούκα επιστρέφει από τη μεριά της στον 11ο αιώνα και στα χρόνια του Αλεξίου Κομνηνού κατά τη διάρκεια των οποίων η βυζαντινή αυτοκρατορία θα καταβάλει ανυπολόγιστους κόπους προκειμένου να πετύχει μιαν από τις τελευταίες αναλαμπές της. Στην ίδια εποχή εστιάζει την προσοχή του και ο Ζουργός με το καινούργιο του μυθιστόρημα, βλέποντάς την λιγότερο ως εποχή μετάβασης και περισσότερο ως περίοδο μακρινής έστω προεξαγγελίας του τέλους των Βυζαντινών, όπως και πράγματι είναι.

Ο Ζουργός αρχίζει να ξεδιπλώνει την ιστορία του με την εμφάνιση των Σελτζούκων Τούρκων και την ήττα του βυζαντινού στρατού στο Ματζικέρτ το 1071. Τον πρωταγωνιστικό ρόλο αναλαμβάνουν, ανάμεσα στο πλήθος των δευτερευόντων χαρακτήρων, των κομπάρσων και των ιστορικών προσώπων (ο συγγραφέας παραθέτει στο τέλος του βιβλίου εξαντλητικό κατάλογο των σχετικών αναφορών), τρία αδελφία, που θα πεθάνουν επί βασιλείας του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού σε μιαν ερμητική ακτή της Προποντίδας, έχοντας γεννηθεί στο Δορύλαιο, το σημερινό Εσκι

Σελίρ: ο Σταυράκιος Κλαδάς που θα περάσει από τη Μονή Στουδίου και θα καταλήξει αντιγραφάς, ο Ιωάννης που θα ενδύθει το μοναστικό ένδυμα και ο Θεοφύλακτος που θα γίνει στρατιωτικός. Στο κέντρο των εξελίξεων βρίσκεται ο Σταυράκιος (η πρωτοπρόσωπη αφήγησή του εναλλάσσεται με τον τρίτοπρόσωπο λόγο ενός παντεπόπτη αφηγητή), ο οποίος περιπλανιέται, δουλεύοντας πάντοτε ως νοτάριος, από την Καστοριά, τη Βέροια, το Κίτρος και τα Σέρβια μέχρι τη Θεσσαλονίκη και την Κωνσταντινούπολη, όντας πια στέλεχος της αυτοκρατορικής γραφειοκρατίας.

ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗ

Στο *Περί της εαυτού ψυχής*, ο Ζουργός κρατάει ανοιχτή μια μεγάλη θεματική βεντάλια: οι ατελείωτοι στρατιωτικοί αγώνες του Αλεξίου και των κατιόντων του, οι αιρετικοί Βογόμολοι, το μυστηριακό και μυστηριώδες σύμπαν των μοναστηριών (βλέπε τον Ιωάννη και εν μέρει τον Σταυράκιο), ο περίπλοκος κόσμος της λογοσύνης, οι πραξικοπηματικές απόπειρες κατά της αυτοκρατορικής εξουσίας (καταστρέφουν τον Θεοφύλακτο), οι ακρωτηριασμοί και οι τυφλώσεις για τα πολιτικούς ανήσυχια πνεύματα, οι ενδοστρατιωτικές συγκρούσεις, ο δημόσιος και ο ιδιωτικός βίος των

Βυζαντινών εν γένει τόσο στην καθημερινότητα όσο και στην υψηλή περιωπή του.

Επί της ουσίας, ωστόσο, ο Ζουργός θα αφήσει κάποια στιγμή πίσω του τα τεκταινόμενα της αυτοκρατορίας (ακόμα και τον Μιχαήλ Ψελλό, που δεν κατορθώνει να αποκτήσει μια κρίσιμη θέση στο εσωτερικό της δράσης, ή την Άννα Κομνηνή, που μολοντί προσφέρει με την *Αλεξιάδα* της στο βιβλίο την ιστορική του σκαλωσιά, παραμένει εντέλει μυθοπλαστικά ανεκμετάλλευτη), για να συγκεντρωθεί η αφήγησή στον Σταυράκιο. Μοναχικός, πολυμαθής, ένθεος αλλά όχι και άνθρωπος της Εκκλησίας, ο Σταυράκιος θυμίζει τον Μαρτίου Αλμοσίνου, κατά το μολονότι είναι ένας ορκιμένος λάτρης της γνώσης μένει μάλλον μακριά από τα μεγάλα διακυβεύματα του καιρού του. Ίσως επειδή εκείνο το οποίο θα προσδιορίσει πρωτίστως τον Μαρτίου και τον Σταυράκιο είναι η εγγενής τους εωστρέφεια και μοναξιά. Στον Σταυράκιο αυτό συνδυάζεται με τη μνήμη την οποία διανοίγει ξανά και ξανά η εξιστόρηση της γραφής του και με το γεγονός πως μέσα από το ζετλιγάμά της ο ίδιος μεταμορφώνεται βαθμιαία από γραφιά και αντιγραφέα σε συγγραφέα. Αυτό το τρίπτυχο μοναχικότητας (της εαυτού ψυχής), μνήμης και γραφής συνιστά και τον κεντρικό άξονα του μυθιστορήματος, με τον Ζουργό να δουλεύει πάνω σε μια πλούσια, ακόμα και ποιητική, πλην ποτέ επιδεικτική γλώσσα, να διοργανώνει τις περιπλανήσεις των ηρώων του χωρίς δραματουργικές αστοχίες, όπως συμβαίνει με τον Μαρτίου, καθώς και να αποφεύγει κάποιες παγίδες φαντασμαγορίας που βλέπουμε τόσο στις *Σκηνές από τον βίο του Μαρτίου* όσο και στις *Λίγες και μία νύχτες*. Ανεκμετάλλευτο πάντως παραμένει μέχρι τέλους, όπως και η Κομνηνή, το εύρημα με την αναζήτηση του αρχαιοελληνικού έργου του Πυθέα του Μασσαλιώτη *Περί Ωκεανού*, το οποίο περιφέρεται ασκόπιος στην πλοκή, ενώ υπό άλλες περιστάσεις θα μπορούσε να ενισχύσει άκρως λειτουργικά το τελικό αποτέλεσμα. ■